

HET MAGAZINE OVER WONEN, WERKEN EN ONTSPANNEN IN EEN KLASSIEKE AMBIANCE.

MONUMENTAAL

PRIJS € 4,95

NUMMER 4/2011

Ridderhofstad Sterkenburg

Het verval verslagen

Grave – Brabants bolwerk

Monumentenregelingen | Lago Maggiore | Paul van de Kooi Keukens |
Verzakkingen stoppen | Hitte tegen ongedierte | Oude douanekantoren |
Kasteeltuin | Erfgoeddag | Watertorens op wolkenkrabbers

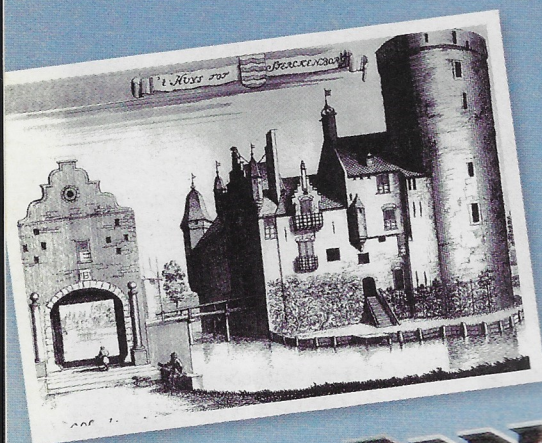
BP 8 710966 206157

01104

GRONDIGE RESTAURATIE GEEFT RIDDERHOFSTAD STERKENBURG WEER MOOIE TOEKOMST

Tekst en fotografie: Guus van Bruggen

Het verval verslagen

In de loop der eeuwen verwisselde de Ridderhofstad Sterkenburg meerdere keren van eigenaar. Daar bleef het echter niet bij. Van een pand met een verdedigingsfunctie veranderde het kasteel in een lustoord, een buitenplaats waarin het aangenaam toeven was. Zoals ieder historisch domein kende Sterkenburg hoogte- en dieptepunten, soms dreigde zelfs een sombere afloop. Momenteel ziet de toekomst er weer zonnig uit en maakt dit schitterende monument zijn nogal onverzettelijk klinkende naam weer helemaal waar.

Een typisch stuk Hollands cultuurlandschap, dat getuigt van de strijd mét en tegen het water, is het laagland tussen Driebergen en Wijk bij Duurstede, het Langbroek. In de 12e eeuw was het nog een moeras, gelegen tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Rijn. Aan het einde van die eeuw groef men dwars door dit gebied de Langbroeker Wetering, een waterloop die dit laagveengebied definitief drooglegde. Kavelsloten verdeelden het land vervolgens in percelen. En die percelen brachten het gewonnen land in een leefbare menselijke maat.

RINGBURCHT

Langs deze Langbroeker Wetering bouwde de adel op hoger gelegen zandbanken stenen woontorens die samen een verdedigingslinie vormden met zicht op de Utrechtse Heuvelrug: Beverweert, Lunenburg, Walenburg, Zuilenburg. Sterkenburg echter ontstond direct als ringburcht met verdedigingsstoren. Het vestingwerk werd voor het eerst vermeld in 1261.

De Heren van Wulven, een machtige Stichtse familie, vormden de oorsprong van het geslacht van Sterkenburg, dat in de 15e eeuw uitstierf. Daarna verwisselde de Ridderhofstad Sterkenburg meerdere keren van eigenaar. De verdedigingsfunctie ontwikkelde zich in de loop der tijd naar die van een lustoord, buitenplaats. In 1848 kocht mr. Karel Jan Frederik Cornelius (Cees) Kneppelhout het kasteel voor het bedrag van 115.000 guldens. Hij liet een ingrijpende

modernisering van start gaan. Cees was de broer van Johannes (Jan) Kneppelhout, letterkundige en rentenier, beter bekend onder zijn 'nom-de-plume' *Klikspaan*. Johannes 'Klikspaan' Kneppelhout beschreef in zijn *Studententypen* op humoristische wijze het Leidse studentenleven van zijn tijd. Aardig om te weten, maar dit is een zijpad. Enkele 19e eeuwse verbouwingen op initiatief van Cees Kneppelhout bepalen het aanzicht van Sterkenburg tot op de dag van vandaag.

AANBOUWSELS

Het ridderslot, dat Cees Kneppelhout in 1848 in bezit kreeg, was een 18e eeuwse samenstel van aanbouwsels, met als kern een middeleeuwse donjon (woontoren). Buiten de ringgracht stonden een dubbel koetshuis, een tuinmanswoning en een poortgebouw met een 17e eeuwse klokgevel. Het kasteel was imposant, maar naar de 19e eeuwse maatstaven van de welgestelde Kneppelhout volstrekt onbewoonbaar. Architect Nicolaas J. Kamperdijk (1815-1887) werd aangezocht om een eigentijdse renovatie door te voeren. Inmiddels is deze Kamperdijk in vergetelheid geraakt, maar in het midden van de 19e eeuw was hij een gerespecteerd architect en een kind van zijn tijd. Kamperdijk was van meerdere markten thuis. Eigenlijk was hij restauratiearchitect. Hij werkte onder andere aan de Utrechtse Dom en de Catherijnekerk, maar tekende ook het Aartsbisshoppelijk Paleis in Utrecht. In 1863 ontwierp hij drie klassen standaardstations

voor de Nederlandsche Centraal-Spoorweg-Maatschappij. De stationsgebouwen hadden een neoclassicistisch uiterlijk, min of meer de 'Waterstaatsstijl' van de overheid.

In de 19e eeuw waren neostijlen in de mode. Iedere denkbare stijl uit het verleden was in eigentijdse uitvoering actueel, denk aan neoclassicisme, neorenaissance, neobarok. Neogotiek was zelfs een rage. John Ruskin en William Morris waren in Engeland de gangmakers voor deze 'Gothic Revival'. In Nederland vereenzelvigde zich het katholieke volksdeel onder aanvoering van bouwmeester Pierre Cuypers met de Gotiek. Cuypers ontwierp en bouwde door heel het land parochiekerken die het boegbeeld vormden van een herlevend katholiek bewustzijn. Dit romantische gevoel was echter niet uitsluitend voorbehouden aan het katholieke volksdeel. Veel aristocraten lieten hun buitenverblijven verbouwen in deze stijl. Zo ook Cees Kneppelhout.

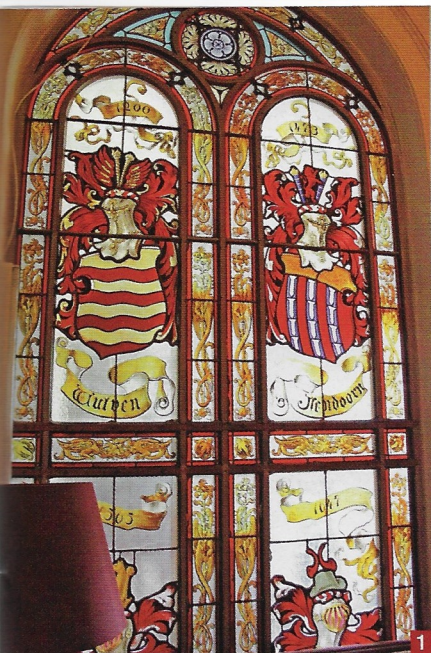
ECLECTICISME

Het was ook niet ongewoon om neostijlen met elkaar te combineren, wat 'eclecticisme' wordt genoemd. Van alles 'het beste', in één totaalontwerp. Voor een architect was dat balanceren op het scherp van de sneed; kunst of kitsch. Kamperdijk ging die uitdaging aan in zijn ontwerp voor gevel en nieuwbouw van Sterkenburg. En hij bleef glansrijk overeind.

1. De onlangs gerestaureerde 19e eeuwse watertoren met drie woonlagen en mezzanino (tussenverdieping boven de derde woonlaag). Onder de kantelen een tandfries. 2. Overdekt balkon aan de eetzaal. De twee zuilen met architraaf zijn een eclecticismische verwijzing naar het neoclassicisme waarmee Kamperdijk vertrouwd was via zijn stationsarchitectuur. 3. Deze zinken brugleuning wacht nog op restauratie. Het geërodeerde ijzeren binnenwerk heeft het zink uiteen getrokken. 4. Het 19e eeuwse trappenhuis in de vestibule, met dubbele opgang. 5. De grote zaal is geschikt voor concerten, trouwplechtigheden en groepsbijeenkomsten. Aangrenzend vinden we de doop- en trouwkapel. 6. Een van de salons, met een bijzondere sfeercollectie meubels en voorwerpen uit hoofdzakelijk de 19e eeuw. De schildering boven de schoorsteenmantel is van eind 18e eeuw.

VOOR EEN ARCHITECT WAS DAT BALANCEREN OP HET SCHERP VAN DE SNEDE; KUNST OF KITSCH.

De Gothic revival verheerlijkte de terugkeer naar het middeleeuwse ambacht, maar de Industriële Revolutie was onomkeerbaar. Kamperdijk maakte dan ook gebruik van Gotische bouwelementen die regelrecht uit een fabriek afkomstig waren. Bouwceramiek (terracotta), zo uit de catalogus en ook zinkwerk. In Zeist was de Terracottafabriek van E.C.Martin gevestigd, direct naast de zinkfabriek van Ludwig Schütz. Kamperdijk kende beide ondernemingen

1
2

3

1. Eén van de gebrandschilderde glas-in-loodramen boven in het trappenhuis. Links het wapen van Wulven, rechts het wapen van de familie van Isendoorn.
2. Een gotisch gastenvertrek in de donjon. Ietsje comfortabeler dan in de oorspronkelijke tijd... 3. Dit 19e eeuwse bad met warmwatervoorziening is ongetwijfeld de voorloper van de badgeiser. De zinken badkuip doet nog steeds dienst. 4. Eén van de oudste originele badkamers van Nederland zien we onder in de watertoren. De badkuip is in de vloer verzonken en met 'witjes' betegeld.

4

goed van eerdere projecten. De toepassing van dit soort fabrieksmatige ornamenten is een vorm van 'commercieel eclecticisme' en was voor die tijd uiterst modern.

SLOPEN EN HERBOUWEN

Na veel sloopwerk ontstond omstreeks 1850 een totaal nieuwe indeling van het hoofdgebouw met rechthoekige salons, een nieuw imposant trappenhuis en een centrale symmetrische voorgevel. De verbouwing voltrok zich vanaf 1848 in fasen. Zo kreeg de centrale gevel zijn uiteindelijke vorm in 1854. Als laatste toevoeging was er een klokgevel - wellicht een echo van de klokgevel van het poortge-

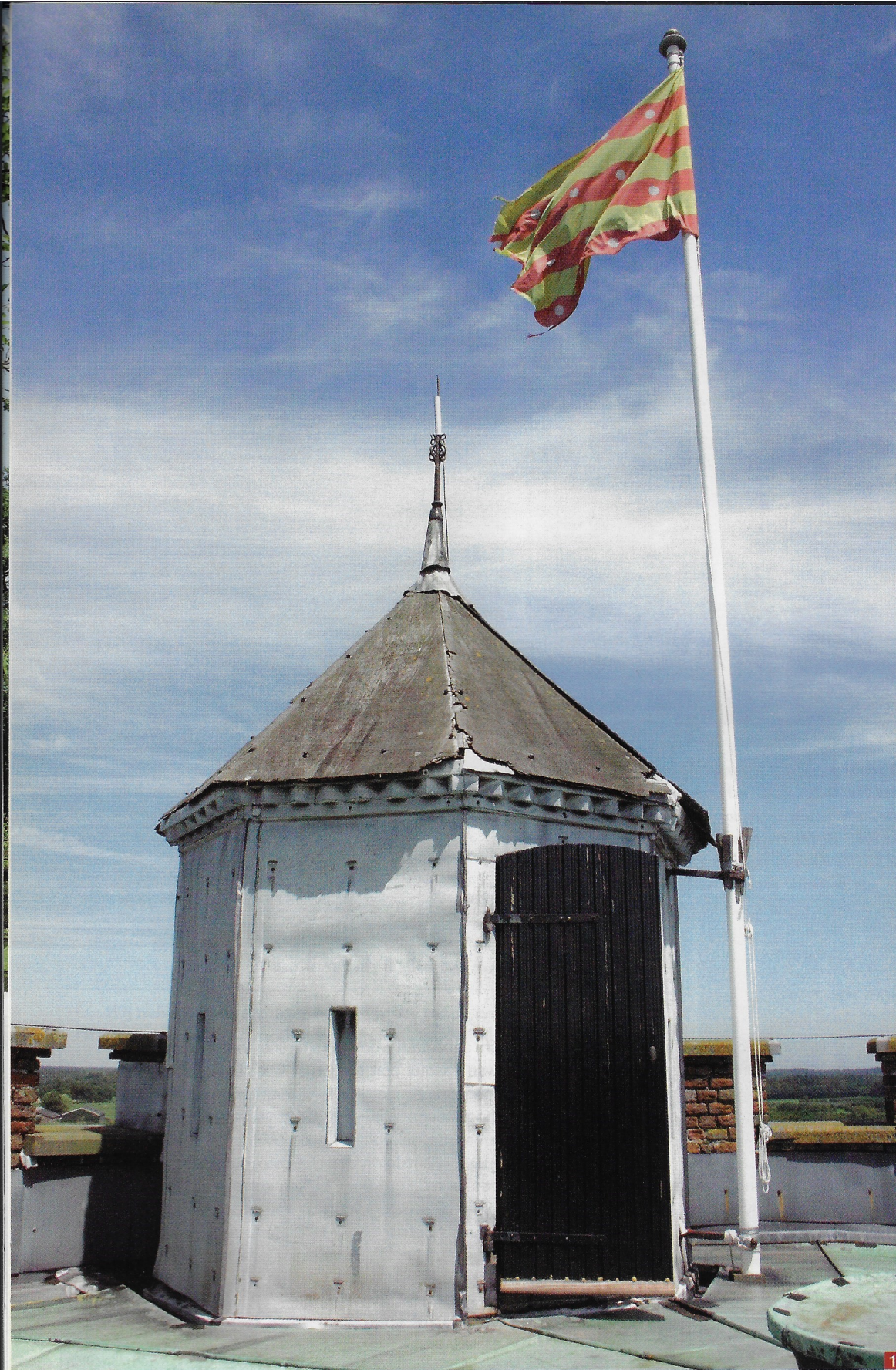
de gevel bevinden zich aanzetten voor arkeltorens (hoektorens), waarmee het 17e eeuwse kasteel ooit toegerust was. De opbouw van zo'n arkelorentje moet u er inmiddels bij denken, maar de basis is als ornament nog steeds aanwezig. Ceramische consoles (gootklossen) ondersteunen de dakgoten. De centrale entree, met daarboven een vensterpartij is omsloten door hardsteen. Boven die vensters het wapen met daarin de golvende balken van de Wulvens en Sterkenburgs. Het bordes zet zich voort in een monumentale toegangsbrug. Een simpele houten loopbrug onder deze chique entree verschaftte het bedienend personeel 'downstairs' toegang. De standen bleven nadrukkelijk gescheiden...

DE BELONING VOOR DE KLIMPARTIJ VIA DE WENTELTRAP OMHOOG IS OVERWELDIGEND.

bouw dat inmiddels afgebroken was. Deze gevel met haar vloeiende lijnen vormt een fraai contrast met de twee robuuste 'mannelijke' torens. Rechts zien we de oorspronkelijk middeleeuwse donjon en links de 19e eeuwse vierkante watertoren. Modern voor die tijd is het waterreservoir in deze toren. Onderin waren een badkamer en waskamer ondergebracht. Het bad in de badkamer zit nog steeds in de vloer, ambachtelijk betegeld met originele 'witjes'. Bouwceramiek van terracotta-fabriek C.E.Martin voegde aan de centrale gevel accenten toe. Op de buiten- en binnenhoeken van

DRIE ETAGES

Via een smalle wenteltrap zijn de drie etages bereikbaar, momenteel alle drie ingericht als gastenvertrek. De kasteelgast komt hier niets te kort, met comfortabele bedden en modern sanitair, in een middeleeuws aandoende inrichting. Maar ook oud badkamersanitaire van museale waarde nodigt uit. Helaas ontbrak de tijd om de bruikbaarheid te toetsen. Wie in zo'n torenkamer bij het ontwaken de ogen opent, staart zo in het gemetselde Gotische koepelgewelf van het plafond. In de toren bevond zich ooit het studeervertrek van Cees Kneppelhout. Kasten en tafels heeft men vanwege de krappe toegang ongetwijfeld ter plekke in elkaar moeten zetten, zoals dat nog steeds gebeurt bij de grote meubelstukken waarmee de kamers ingericht zijn.

De beloning voor de klimpartij via de wenteltrap omhoog is overweldigend. Wanneer het kleine deurtje in het wachthuisje op het dak van de woontoren openzwaait, ontvouwt zich het zonovergoten Stichtse landschap van het Langbroek in al zijn rijkdom. Kerktorens van Utrecht tot Wijk bij Duurstede en Amersfoort staan als bakens in het zicht. Bossen, weidegronden en waterwegen maken het fraaie beeld compleet. Een uitzicht dat door de eeuwen heen in feite onveranderd is gebleven. Op deze schaal blijft ieder menselijk

ingrijpen onzichtbaar.

CONCERTEN EN PARTIJEN

Terug naar de begane grond. Het hart van de 19e eeuwse nieuwbouw wordt gevormd door de vestibule, met aansluitend een monumentaal trappenhuis met dubbele opgang. De afbeeldingen in de 19e eeuwse gebrandschilderde glas-in-loodvensters boven in dit trappenhuis verwijzen naar de historie van Sterkenburg en de ver-

1. Dit wachtershuisje op het dak van de middeleeuwse woontoren wacht nog op restauratie.
2. Renaissancebalkon aan de noordzijde, opgebouwd uit 19e eeuwse terracotta-elementen en nog niet gerestaureerd. Restauratiearchitect Diederik Six begeleidt alle restauraties van Sterkenburg.
3. Het uitzicht vanaf de woontoren over het Sticht. Nog steeds zichtbaar is een zichtlijn vanaf het kasteel door de voormalige parkaanleg.

schillende geslachten die het kasteel in bezit gehad hebben.

Dan komen we in de grote zaal, geschikt voor concerten en partijen. Aangrenzend komen we in de basis van de woontoren in de kasteelkapel met doopvont en gewelfd plafond. De naastgelegen eetzaal heeft een opmerkelijk overdekt balkon. Twee zuilen ondersteunen een architraaf, uitgevoerd met gotische elementen. Hier overwint het Classicisme bijna de Gotiek; Kamperdijk kon zijn stationsarchitectuur kennelijk toch niet helemaal loslaten.

Inmiddels is het park rondom het kasteelgebouw verkaveld en is de tuinaanleg van weleer versnipperd en grotendeels verdwenen. In het midden van de 19e eeuw was het kasteelpark aangelegd in Engelse landschapsstijl, naar een ontwerp van de tuinarchitect Hendrik van Lunteren, met coulissen en waterpartijen. Zichtlijnen vanuit het kasteel brachten perspectief in deze landschapstuin. Enkele van die lijnen zijn nog aanwezig, maar wat nog rest is slechts een fractie van weleer. Het terugbrengen van de landschapstuin in zijn oorspronkelijke vorm staat hoog op de prioriteitenlijst van de stichting die nu Sterkenburg beheert, maar dan is het schitterende historische plaatje ook weer helemaal compleet.

STICHTING BEHOUD STERKENBURG

Sinds 2004 is Sterkenburg in beheer van de Stichting Behoud Sterkenburg. Deze gaat sindsdien voortvarend te werk, bijgestaan door Six Architects bna, restauratiearchitecten uit Zeist (www.six.nl), die alle werktekeningen historisch verantwoord realiseren. Sterkenburg was begin deze eeuw ernstig verwaarloosd en in feite onbewoonbaar. Het koetshuis was na een brand 25 jaar geleden vervallen tot een ruïne. Sinds 2006 is al veel werk verzet. Het rechter koetshuis werd herbouwd en ook de tuinmanswoning kreeg zijn oorspronkelijke uitstraling terug. De restauratie van de vierkante watertoren is afgerond. Momenteel zijn buitenrestauraties aan de noordwestzijde in volle gang. Het interieur van het hoofdgebouw werd hersteld en opnieuw ingericht. Talloze interieurstukken, meubels en schilderijen sieren sindsdien weer de 'sfeerkamers' van Sterkenburg.

'Verzamelen' is een begrip dat onlosmakelijk verbonden is met talrijke eigenaren uit het verleden. Het kasteel dat Cees Kneppelhout ooit kocht was een verzameling van aanbouwen rondom een middeleeuwse woontoren. De renovatie werd een eclecticismische verzameling van stijlelementen. Leden van de familie Kneppelhout waren verwoede verzamelaars van schilderijen, prenten, munten en penningen. Het verzamelbeleid van de *Stichting Behoud Sterkenburg* past geheel in deze traditie. Ieder vertrek in het complex is opnieuw rijk ingericht met authentieke meubels en voorwerpen die samenhang vertonen en sfeerbepalend zijn. Slechts onopvallende details, zoals een verwarmingsradiator of lichtschakelaar verraden dat we leven in het jaar 2011.

Het Langbroek is een bijzonder oer-Hollands cultuurlandschap in het hart van Nederland. Sterkenburg, in het centrum van dat landschap, kende door de eeuwen heen fasen van bloei en verval. Met het beleid van de Stichting Behoud Sterkenburg is een nieuwe bloei-periode aangebroken. Sterkenburg blijft behouden! |

TE GAST IN STERKENBURG

U kunt kennismaken met de gastvrijheid van Sterkenburg. Meerdere arrangementen zijn te boeken in een kasteelkamer, een torenkamer in de donjon of in de bruidssuite. Ook als vergaderlocatie of officiële trouwlocatie, kapel inbegrepen, is Ridderhofstad Sterkenburg uitzonderlijk. Meer informatie en boekingen via www.kasteelsterkenburg.nl.